

- [Vijesti](#)
- [Vjera](#)
- [Obitelj](#)
- [Kultura](#)
- [Academicus](#)
- [Video](#)
- [Kolumne](#)
- [Misna čitanja](#)
- [Velike teme](#)



KRŠĆANSKI KONTEKST ZAPADNE KULTURE (4)

### Matija Štahan: U potrazi za Počiniteljem – tajna veza krimića i metafizike

**Detektiv na temelju dokaza rasutih mjestom zločina nastoji rekonstruirati tijek zbivanja; teolog na temelju krhotina Kristova nauka iz *Svetoga pisma* i crkvene tradicije – tragova posutih svijetom kao poprištem egzistencije – nastoji rekonstruirati istinski poredak stvari. Anzelmo, Toma Akvinski i Duns Škot su Holmes, Poirot i Miss Marple.**

Piše: Matija Štahan



Foto: Craig Whitehead

Mnogi ne zamjećuju koliko je Katolička crkva multifunkcionalna i interdisciplinarna ustanova. Prigoda za osvješćivanje te činjenice nedvojbeno je i nedavna primjena protupandemijskih mjerâ na gotovo sve društvene domene, od kojih svaka ima svoju paralelu u Crkvi. Primjerice, [banalni performans unutar Svete Mati Slobode](#) zapravo je performans predstavnika suparničke religije – religije fitnesa ili tjelovježbe. Zašto su, pitaju se tjelovježbači, vratâ teretanâ zapečaćena, dok ona

crkvena ostaju otvorena? Ne braneci protupandemijske mjere, nerijetko lišene dosljednosti i logike, odgovor glasi: jer duhovjezba nadilazi tjelovjezbu. S druge strane, katolički se vjernici s većim pravom mogu upitati zašto u, primjerice, ZET-ovim prometalima može biti znatno više od 25 pojedinaca, koliko ih je – neovisno nalaze li se u malenom Sv. Ivanu Krstitelju u Novoj Vesi ili monumentalnoj Svetoj Mati Slobode na Jarunu – propisano kao maksimum za boravak na svetoj misi? Crkva je također javni prijevoz, ali duhovnoga tipa, koji ne vozi vodoravno, nego okomito.

Kao što se u Crkvi ogleda svaka javna djelatnost, a glavnina ih iz nje posredno ili neposredno i proizlazi, tako je i svaka književna vrsta, napose one najpopularnije u svakome povijesnu razdoblju, svojevrsni odraz sakralnih zapisa i teoloških napisa, na ovoj ili onoj razini. „Moja je teorija“, iznosi lik u romanu *Tunel* Ernesta Sabata, „sljedeća: detektivski roman predstavlja u dvadesetom stoljeću ono što je viteški roman predstavljao u Cervantesovo doba. Štoviše, vjerujem da bi moglo nastati nešto jednako vrijedno kao što je *Don Quijote*: satira na detektivski roman“. Sabatov lik je, dakako, u pravu; iz vida, međutim, ne valja ispustiti kako je cjelokupni kontekst unutar kojega su se razvili žanrovi viteškog romana ili detektivske proze mogući isključivo u kršćanskome kontekstu zapadne kulture. Northrop Frye u sveukupnoj je zapadnoj književnoj povijesti prepoznao odjeke *Svetoga pisma*. Iz te je spoznaje moguće izvesti i zaključak kako viteški podvizi poput ubijanja zmajeva, pokoravanja dvoraca i ženjenja zaručnica svoje korijene vuku iz *Apokalipse*: iz smrti Stare Zmije, Zmaja, uspostavi Božjega grada – novog Jeruzalema – i konačnog jedinstva Zaručnika i Zaručnice.

I dok u viteškim romanima vitez na svjetovnoj mikrorazini ponavlja nadnaravni Božji trijumf, krimići odražavaju drugi aspekt kršćanskoga nasljeđa, jer im u središtu nije ponavljanje Božjih praksi, već rekonstrukcija teoloških i filozofskih teorija. Ponajbolje je to, makar i na podsvjesnoj razini, prepoznao [Gilbert Keith Chesterton](#), kao pismoznanac u kojemu se kriminalističko ponajviše približuje metafizičkom. Chesterton je i inače filozofiju pisao kao krimić, a krimić kao filozofiju. Najbliže formuliranju krimića kao metafizike lišene duhovnog aspekta došao je u noveli o ocu Browneu naslova *Čekić Božji*, gdje smrt žrtvu – koja je spljoštena nadljudskim udarcem malenog malja – sustiže na tajanstven i teško objašnjiv način. Jedan od likova, koji je pokojnika imao razloga mrziti, progovara: „Vjerujem da je Onaj koji nevidljivo hoda po svim kućama obranio moju čast i usmrtio oskrvnitelja ispred njenih vrata. Mislim da je sila koja je bila u tom udarcu ista ona sila koja je i u potresima, i nijedna druga“. Žrtvin brat, lokalni svećenik, nadodaje kako mu je već spomenuo neka se čuva udara groma, a inspektor sa smiješkom domeće: „Taj je počinitelj izvan moje nadležnosti“.

On, međutim, nije izvan nadležnosti privatnog istražitelja Kaisera Lupowitza iz novele Woodyja Allena *Glavni*, gdje se Bog iz potencijalnog počinitelja preobražava u predmet istrage. U parodiji tipične „tvrdo kuhane“ detektivske *noir* proze kakvu su pisali Raymond Chandler ili Mickey Spillane, u Lupowitzovu istražiteljsku jazbinu upada stereotipno erotizirana dama koja za sebe tvrdi kako je fotomodel, tražeći „jednu osobu“. O kome je riječ, detektiv želi saznati, da bi dobio nesvakidašnji odgovor – o Bogu. Lupowitz je donekle zatečen, a dama u za *noir* krimiće svojstvenome nizu kratkih surećenica pojašnjava: „Da, tako je, Bog. Stvoritelj, Temeljno načelo, Praizvor svega, Sveobuhvatni. Hoću da mi ga nađeš“. Na Lupowitzovo pitanje kako Bog izgleda, ona odgovara da ga nikada nije vidjela. „A kako onda znaš da postoji?“ nastavlja on. „Pa to i hoću da mi utvrdiš“, dobiva odgovor. Nakon što se ispostavlja kako je starleta zapravo studentica filozofije koja mora napisati rad za kolegij o povijesti zapadne misli, Lupowitz je ispituje o njezinoj viziji Boga. „Nisam sigurna, ali slutim da bi mogao biti posvuda. U zraku, u svakom cvijetu, u tebi i meni... i u ovoj stolici“, odgovara ona, a privatni istražitelj zaključuje: „Tako, dakle, maca je panteistica“. I kreće u istragu.

Prvi ispitanik lokalni je rabin Itzhak Wiseman. Na pitanje je li ikada vidio Boga, Wiseman odgovara kako nije, ali jedva da vida i vlastite unuke. Lupowitz, koji metafizičke odnose lako pretače u kriminološke termine, nakon razgovora s rabinom ustvrđuje kako Bog Židovima nabija reket: „Znači, to je to. Židovi zaglibili s Bogom do grla. Stari mafijaški fazon – fol zaštita, ima da rikneš toliko i toliko, a brat te, kao, štiti. A prema reakciji rabina Wisemana, vidi se da ih cijedi kao limun“. Drugi sugovornik je Chicago Phil, „falsifikator, pljačkaš banaka, snagator i zakleti ateist“, koji tvrdi kako Bog ne postoji, nego je riječ o zavjeri sicilijanske mafije kojoj je na čelu možda i sâm Papa: „Tip uopće ne postoji, Kaiseru. To ti je sveta istina, ne farbam te. To je velik biznis“. Lupowitz uskoro u lokalnom talijanskom restoranu susreće i Svetoga oca, koji – nudeći mu lažanje – kaže kako Bog, naravno, postoji, ali da samo on komunicira s Njim. A i ako ne postoji, spekulira Papa, „je li to važno? Lova je dobra“. Ovaj kratki, cinični pregled pogleda na Božju narav – panteistički, judaistički, ateistički i katolički – prekida telefonski poziv iz policije: „Je li, još tražiš Boga? Svemoguću biće? Velikog jedinog? Stvoritelja svemira? Prauzrok svega i svačega? Netko s tim opisom maloprije se nacrtao u mrtvačnici“. Bog je ubijen, doznaje Lupowitz, a sumnja se na egzistencijaliste.

Allenova novela čitati se može i kao sublimirani, humorom protkan potajno filozofski traktat koji u nihilističkom duhu naposljetku završava kao parodija detektivske proze, ali i filozofije i teologije. Jer, počiniteljem se, nakon daljnjih filozofskih peripetija, ispostavlja dama s početka priče, koja zapravo i nije studentica filozofije, nego procelna odsjeka za fiziku na Bryn Mawru: „Zato fuliraj da studiraš filozofiju, jer tako imaš prilike da eliminiraš određene prepreke. Posve lako se riješiš Sokrata, ali eto vruga, tu je Descartes, pa se poslužiš Spinozom da se otarasiš Descartesa, ali ti onda zasmeta Kant, pa se moraš i njega osloboditi. Leibniza si nabrzaka isfaširala, ali ti ni to nije dosta, jer znaš da, ako netko povjeruje Pascalu, onda si i ti svoje odsvirala, zato i on mora nestati. E, ali tu pogriješiš, jer povjeruješ Martinu Buberu. Samo, šećeru, što je on mekan. Vjeruje u Boga, i prema tome moraš maknuti i samoga Boga“. Neovisno o vrijednosnom opredjeljenju autora, *Glavni* je novela motivski najbliže onome što je kriminalistička proza – ili njezina parodija – došla hermeneutici, egzegezi i, dakako, teodeciji.

Allenova humoreska naposljetku, iako se tome uistinu približila, nažalost ne uspijeva postati savršenom preslikom teološke misli, jer autor odustaje od unutarnje logike novele, pa ona ipak završava kao parodija *noira*. Dovjtljivo eksploatirajući ničeanski motiv Božje smrti kao, doslovce, zločin s gradskih ulica, Allen ignorira mogućnost poetiranja pripovijesti Božjim uskrsnućem, što je, dakako, žanrovski opravdano – ako u književnosti pokojnici i uskrisuju, to obično nije slučaj u detektivskim pripovijestima – pri čemu je humoreska, kako je i rečeno, pisana iz nihilističke, a ne iz kršćanske perspektive, koja bi mogla opravdati takav rasplet. Ali čak i u okvirima krimića, detektiv Woodyja Allena nije doista razriješio slučaj. Naime, postoji rupa u Lupowitzovu istraživanju; on nije otkrio *pravog* počinitelja. Odnosno, ako i jest otkrio počinitelja s malim početnim slovom, nije otkrio Počinitelja. A upravo Počinitelj – nepokrenuti pokretač – preduvjet je postojanja svakoga koherentnog svemira, ali i svakoga koherentnog krimića: kao i teološke studije, i krimići se oblikuju oko osobe koja je prouzročila postojeće stanje stvari. Privatni istražitelj, dakle, otkriva tko je počinitelj, a Crkva tko je Počinitelj.

U tome smislu, kriminalistička proza funkcionira kao teologija. Detektiv je, u osnovi, isto što i teolog, nastojeći na temelju svijetom rasutih tragova rekonstruirati zakonitosti po kojima je došlo do krajnje Posljedice, kao odraza onoga temeljnog Uzroka. Slijedeći žanrovska pravila, moguće je bilo ocrtati obrise ultimativnog teološkog krimića. Budući da je polazište svakoga krimića zločin, a teoloških i filozofskih rasprava spoznatljivi svijet, vrijednosni sustav glavnoga junaka morao bi biti nalik gnostičkom, koji cjelokupni materijalni svijet poima negativnim, izjednačujući sve stvoreno sa zločinom kao takvim. U istrazi koja bi uslijedila, protagonist bi konzultirao stručnu literaturu i, kao i u Allenovoj noveli, razgovarao s ovozemaljskim namjesnicima različitih bogova iz različitih religijskih tradicija, od proroka do vjerskih poglavara. (Ako bi trebalo, zabave radi, nadodati još pokoje poglavlje, našeg bismo junaka mogli obdariti vizijama andeoskih i demonskih entiteta, raja i pakla, prošlosti i budućnosti itd.) Nakon trenutka spoznaje prilikom čitanja dokaznog materijala, odnosno pet dokaza Božje opstojnosti u *Summi Theologici Tome Akvinskog*, naš bi detektiv, osim otkrića tko *doista* stoji iza svega, doživio i preobraćenje, odbacio hereze i postao pravovjernikom.

Takvu vrstu romana, ipak, nema potrebe pisati, jer njegova se radnja u našoj stvarnosti već odigrala (i neprestano se, sa svakim novim preobraćenjem, odigrava). Crkva je – kao interdisciplinarna i multifunkcionalna organizacija – već prešla taj put. U tome smislu, ne samo da krimići funkcioniraju kao teologija, nego i sam“

teologiju možemo pojmiti kao metafizički krimić. Detektiv na temelju dokaza rasutih mjestom zločina nastoji rekonstruirati tijek zbivanja; teolog na temelju krhotina Kristova nauka iz *Svetoga pisma* i crkvene tradicije – tragova posutih svijetom kao poprištem egzistencije – nastoji rekonstruirati istinski poredak stvari. [Anzelmo](#), Toma Akvinski i Duns Škot su Holmes, Poirot i Miss Marple. I dok zemaljska policija prijestupnike privodi neučinkovitu hrvatskome pravosuđu, nerijetko i s deficitom altruizma, ona nebeska, prožeta božanskim milosrđem, privodi na neku drugu vrstu Suda. Kada crkveno zvono naloži [Anđeoski pozdrav](#) i u molitvi na red dođe policijski glagol „privesti“ – da „mi, koji smo po anđelovom navještenju spoznali utjelovljenje Krista, Sina tvoga, po mucu njegovoj i križu k slavi uskrsnuća privedeni budemo“ – teško je i zamisliti nešto drugo osim anđeoskog čuvara Zakona koji grešnika, gotovo i protiv njegove volje, nježno privodi u Nebo.

\*Članak je dio niza "[Kršćanski kontekst zapadne kulture](#)", a objavljen je u sklopu projekta poticanja kvalitetnog novinarstva Agencije za elektroničke medije. Dozvoljeno je prenošenje sadržaja uz objavu izvora i imena Autora.



Objavljeno: 18. prosinca 2020.

- Oznake:
- [#detektiv](#)
- [#detektivskepriče](#)
- [#Kršćanski kontekst zapadne kulture](#)
- [#MatijaŠtahan](#)
- [#metafizika](#)
- [#teologija](#)
- [#WoodyAllen](#)

2 komentara

Sortiranje po:



Dodajte komentar...



**Tomislav Bešlić**

Vrlo interesantno

Sviđa mi se · Odgovor · 3 tj.



**Miljenko Denona**

Konačno, i u hrvatskoj recentnoj katoličkoj misli našao se umnik, apologet sa, ne zmom nego s punom šefljom lucidnog humora u svom diskursu . Bravo !

Sviđa mi se · Odgovor · 3 tj.

VIŠE S WEBA

